

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Teologická
fakulta
Faculty
of Theology

Balkanismus

Mgr. Martin Klapetek, Ph.D.

Katedra filosofie a religionistiky TF JU

Balkán?

- **Stara planina** – s Bulharsko a částečně jv Srbsko
- Antické označení **Haemus**
- **Negativní** konotace a **falešné** předpoklady
- Chaos a hrozba

Ano Balkán!

- **1808 – August Zeune** a termín Balkánský poloostrov
- Místo „evropské Turecko“
- Balkán jako násilí, barbarství a primitivismus – neplatí obvyklá pravidla a zákony
- Balkán jako imaginární geografická a kulturní entita
- Mladé balkánské národy a jejich stereotypizace
- Homo balkanicus a sdílená „balkánská identita“

Pokud Balkán, tak jedině násilí?

- **19. století** – nový název, politická **samostatnost**. **Problémy** v regionu se řeší výlučně **násilnou** cestou?
- První a druhá **balkánská válka 1912, 1913**
- **Balkanizace** - fragmentace většího státního útvaru na několik menších, nestabilních a vzájemně nepřátelských jednotek

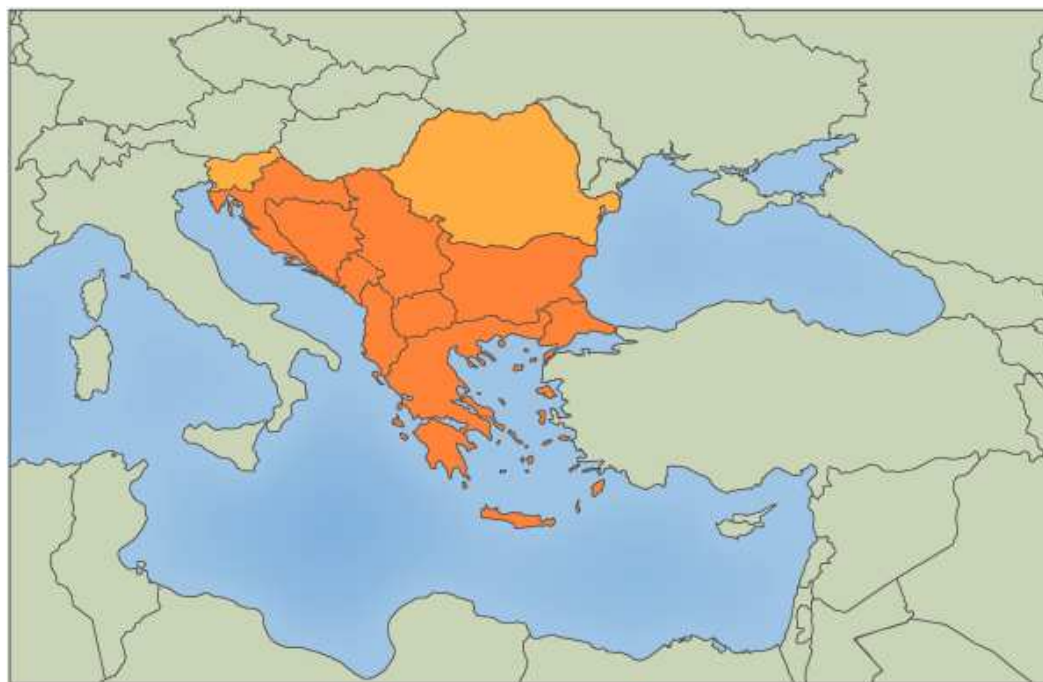
Petr Štěpán Petrovič-Njegoš (1889-1932)

Z „východní Evropy“ zase Balkán

- **studená válka** - Jugoslávie, Rumunsko či Bulharsko označovány jako „**východoevropské**“
- Změna po pádu **železné opony**
- Koncept **Balkánu** a koncept tzv. **střední Evropy**
- Modernizace a **debalkanizace**
- **Balkánské země** – ti, co byli v kontaktu s **Osmanskou říší**?

Kde najdu ten „Balkán“?

- tři různé **definice** rozsahu Balkánu:
- **I.** Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Albánie, Makedonie, Bulharsko, Černá Hora a Srbsko
- **II.** Slovinsko a Řecko
- **III.** Rumunsko a západní, „evropská“ část Turecka.

Co takhle „jihovýchodní Evropa“?

- Theobald Fischer

Maria Todorova

- Dílo *Imagining the Balkans*
- **Balkanismus** - stabilní systém představ, obrazů, deskripcí, mýtů, stereotypů a interpretací týkajících se fenoménů z oblasti jihovýchodní Evropy, které v rámci tohoto diskurzu reprezentují a současně i konstruuji Balkán jako takový.
- **Balkanismus** ale není **orientalismus**
- Balkán **není** Evropa ani Orient
- **sebeidentifikace** národů založena na opozici **vůči** sousednímu orientálnímu „**Druhému**“

Milica Bakić-Hayden a Slavoj Žižek

- balkanismus a orientalismus v mnohém **identické** koncepty
- západní **představu** o Balkánu za (sub)variantu orientalismu s prvky *byzantismu*
- tendence konstruovat a představovat Balkán jako **neměnný** obraz či bezčasý prostor **podobný** Orientu, do něhož Západ **promítá** své skryté vášně, touhy a představy

Dina Iordanova, Jana Dudková

- z „hanby“ stává „hrdost“
- atraktivita a propagace aspektů balkánského **(auto)exoticismu** (např. schopnosti nespoutaně se bavit jako rysu jakési „balkánské“ spontánnosti)
- v srbské, bosenské, řecké či makedonské **kinematografii** jako preferovaný způsob sebeprezentace

Alexander Kiossev

- syndrom „sebekolonizace“
- komplex **oběti**, **negativní** sebehodnocení a **sebetaumatizace**
- „My nejsme ti **Druzí**“
- „traumatizující zrcadlový diskurz“
- Nejen Balkán, ale i **Východní Evropa** po pádu Berlínské zdi

Milica Bakić-Hayden

- „**hnízdění orientalismů**“ jako jeden ze symptomů *autostigmatizace*.
- sklon k vytváření **vnitřních** orientalizmů
- hierarchické **vztahy** mezi **sebou** a svými **sousedy**, kteří se z jejich hlediska nacházejí na **Jihu** či **Východě**
- **Řecko** na Balkáně jako „balkánské“ označováno **není**, ačkoli v rámci **EU** je vnímáno jako „**Východ**“.
- *Čím jižnější, tím žalostnější* - Vladimir Arsenijevič

Larry Wolf

- Evropa pro vytvoření **svého obrazu**, vybudování vlastní **identity** a udržení existence musela nejprve „**vynalézt**“ konstrukt „**Druhého**“
- Od 14. do 17. století tuto roli zastával **islám**. V době osvícenství filozofy konceptualizována „**moderní idea**“ Evropy
- hledisku **stupně rozvoje**, tedy vyspělosti a zaostalosti uvnitř **jedné civilizace**

Balkanismus a orientalismus

- **rozdíl** mezi *balkanismem* a *orientalismem* - **Balkán** je novějším kulturním konstruktem, případně „specifickou subkategorií východní Evropy“, pomocí kterého Evropa vyjednává svou zakládající ideu, exkluzivní kolektivní identitu a právo na existenci **v rámci** svých hranic,
- zatímco **orientalismus** je naproti tomu západní *koloniální* diskurz moci a vědění, superiority a ovládnutí **vně** hranic Evropy.
- **Balkán** tedy stojí „někde mezi“ *Západem* a *Orientem*

Balkán jako mýtus a metafora?

- kapacita Balkánu jako *mýtu a metaforu*
- analyzuje strategie jejich (zne)užívání na úrovni *mezinárodní politiky*
- **balkanismus** poskytl *interpretační rámec*, jenž utváří *dominantní obraz* a *chápání události* v tomto regionu ze *strany Západu*
- **Balkán** metaforou *chaosu* či „*sudu střelného prachu*“ a *diskurzivní* praktiky balkanismu ideologickými *nástroji* kulturní neokolonialistické rétoriky a **manipulace**
- **negativní** mýty o povaze obyvatel Balkánu postavené na **stereotypních** představách Západu

Rozšiřující literatura k tématu:

- Maria Todorova: *Imagining the Balkans*. Oxford 2009.
- Vesna Goldsworthy: *Inventing Ruritania*. London 1998.
- Božidar Jezernik: *Dežela, kjer je vse narobe*. Ljubljana 1998.
- Filip Tesař: Balkánské souřadnice aneb symbolická geografie evropského Orientu. *Mezinárodní vztahy* 1/2003, s. 68-82.

Rozšiřující literatura k tématu:

- Dušan I. Bjelić, Obrad Savić (eds.): *Balkan as Metaphor: Between Globalization and Fragmentation*. London 2005.
- Jana Dudková: *Balkán alebo metafora*. Bratislava 2008.
- Larry Wolff: *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford 1994.
- David A. Norris: *In the Wake of the Balkan Myth*. New York 1999.

